

De Duits-Belgische diplomatieke betrekkingen (1936-1940)

door

Kathleen DEVOLDER

Toen Jacques Davignon op 25 januari 1936 benoemd werd tot buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister van België te Berlijn, gaf de toenmalige premier Van Zeeland hem mondeling een tweeledige opdracht : „observer la situation, tenter de normaliser les relations germano-belges”¹.

De zeer lange diplomatieke rapporten die hij met grote frequentie naar het ministerie van buitenlandse zaken stuurde, en de correspondentie die hij met het koninklijk paleis onderhield, bewijzen dat Davignon zich alvast van het eerste deel van zijn opdracht uitstekend gekweten heeft. In ons exposé willen wij aantonen dat Davignon ook het tweede deel van zijn opdracht in de mate van het mogelijke tot een goed einde bracht. De Duitse waarborgverklaring van 13 oktober 1937 en de verheffing van het Belgische en het Duitse gezantschap tot ambassades in oktober 1938 zijn in dit verband significant².

2. DE DUIJS-BELGISCHE BETREKKINGEN VOOR 7 MAART 1936

Nochtans was de normalisatie van de Duits-Belgische betrekkingen geen sinecure. De weg om met Duitsland tot relaties van goed nabuurschap te komen, was lang en bezaaid met hindernissen.

Zeker onmiddellijk na de eerste wereldoorlog waren de Duits-Belgische betrekkingen allesbehalve hartelijk. Lange tijd heeft de herinnering aan de inval van Duitsland in België op 4 augustus 1914 de verhoudingen tussen beide landen zwaar gehypothekeerd. Niet alleen de onopgeloste „Franktireurfrage”, de oprichting in 1917 door de Duitse bezetter van de Raad van Vlaanderen, en de weigering van Duitse zijde om de tot oorlogsmisdadigers veroordeelde Vlaamse col-

1. J. DAVIGNON, *Berlin 1936-1940 — Souvenirs d'une mission*, Paris, Bruxelles, Editions Universitaires, 1951, p. 39.

2. Dit artikel is een bewerking van mijn licentiaatsverhandeling. K. DEVOLDER, *Het buitenlands beleid van België ten opzichte van Duitsland, 1936-mei 1940*, Gent, R.U.G. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1991, 240 p.

laborateurs die na de oorlog naar Duitsland gevlucht waren, aan België uit te leveren, lieten een bittere nasmaak. Ook de overdracht aan België van de drie Oostkantons (Eupen-Malmédy en St.-Vith) krachtens het Verdrag van Versailles, stond jarenlang een betere verstandhouding tussen de twee buurlanden in de weg.

Daarenboven werd België in Duitse ogen gedegradeerd tot satellietstaat van Frankrijk door het militair akkoord dat België en Frankrijk in 1920 sloten. Een indruk die leek bevestigd te worden door de Belgische deelname aan de tweede Ruhrbezetting (januari 1923) toen de Duitse herstelbetalingen uitbleven³.

Pas toen enkele internationale overeenkomsten in de tweede helft van de jaren twintig in heel Europa een sfeer van détente creëerden⁴, trad ook in de Duits-Belgische betrekkingen de dooi in.

De Belgische regering juichte deze verbetering in de Duits-Belgische betrekkingen van harte toe en getroostte zich veel moeite het beeld als zou België een vazalstaat van Frankrijk zijn, te doorbreken. Dit onder druk van de — voornamelijk Vlaamse — publieke opinie⁵, maar ook uit angst door Frankrijk meegesleept te worden in een preventieve oorlog tegen Duitsland.

Immers, terwijl van Belgische zijde er op gewezen werd dat het Frans-Belgisch militair akkoord van 1920 geen politieke gegevens bevatte, maar slechts technische gegevens inhield voor een gemeenschappelijke verdediging tegen een niet-uitgelokte Duitse aanval, liet men van Franse zijde meermaals blijken dat Frankrijk het militair akkoord als een heuse alliantie beschouwde. Reeds de uitspraak van maarschalk Pétain te Dinant in september 1927 als zouden Fransen en Belgen „l'avant-garde de la civilisation latine, face à la Germa-

3. P. KLEFISCH, *Das Dritte Reich und Belgien 1933-1939*, Frankfurt-am-Main, 1988, pp. 21-22.

4. Vermelden wij o.a. de opname van Duitsland in de Volkenbond op 8 september 1926, de Conferentie van Lausanne (16 juni-9 juli 1932), maar vooral de verdragen van Locarno die op 11 oktober 1925 in de Zwitserse stad Locarno ondertekend werden. In één deelverdrag, het Rijnpact, werd de onschendbaarheid gestipuleerd van de grenzen tussen Frankrijk en Duitsland en tussen België en Duitsland. Voorts deed Duitsland afstand van Elzas-Lotharingen en werd de Rijn grens gedemilitariseerd. In een ander deelverdrag sloten Duitsland en Frankrijk, en Duitsland en België een wederzijds niet-aanvalsverdrag. De Belgische diplomatie toonde zich uiterst tevreden over deze verdragen van Locarno omdat het land nu opgenomen was in een systeem van collectieve veiligheid. Pas later realiseerde men zich dat België's veiligheid niet alleen gewaarborgd werd, maar dat België zelf ook als garant optrad voor Frankrijk en Duitsland. P. VAN ZUYLEN, *Les mains libres. Politique extérieure de la Belgique 1914-1940*, Paris, Desclée De Brouwer - Bruxelles, L'édition Universelle, 1950, pp. 196-216.

5. Het Frans-Belgisch militair akkoord was van in den beginne fel omstreden. Slechts een handvol personen waren van de preciese inhoud ervan op de hoogte en de speculaties omtrent de werkelijke draagwijdte ervan vierden dan ook hoogtij. Velen, vooral Vlamingen zagen er „un instrument d'asservissement à la politique française” in. G. PROVOOST, *Vlaanderen en het militair-politiek beleid in België tussen de twee wereldoorlogen. Het Frans-Belgisch militair akkoord van 1920*, Leuven, 1976-1977, II, pp. 527-570; P. VAN ZUYLEN, *op. cit.*, pp. 247-264.

nie" vormen, had voor heel wat deining gezorgd in België. Toen Poincaré in 1930 echter openlijk verklaarde dat België Frankrijk *al-tijd* ter hulp moest komen, ook bijvoorbeeld als Frankrijk Polen, door Duitsland aangevallen, ter hulp wilde snellen, was het hek helemaal van de dam. Een klare en duidelijke definiëring van de Belgische verplichtingen t.a.v. Frankrijk en het buitenland drong zich op. Het uitwisselen van interpretatieve brieven i.v.m. het omstreden Frans-Belgisch militair akkoord was een eerste stap in die richting. In zijn toespraak voor het parlement op 4 maart 1931, las Hymans de interpretatie voor. Hij bestempelde de Belgische buitenlandse politiek als een vredespolitiek en verklaarde uitdrukkelijk : „La Belgique n'entend pas se mêler à des discussions et à des compétitions si ses intérêts vitaux ne sont pas engagés. (...) Elle ne prendra les armes que pour sauvegarder son territoire et son indépendance et pour remplir les devoirs que lui dicte son statut" ⁶.

En toen na het aan de macht komen van Hitler in 1933 steeds duidelijker werd dat Duitsland de territoriale en militaire bepalingen van het Verdrag van Versailles verwierp en zich volop herbewapende ⁷, en als reactie daarop in Frankrijk steeds luider stemmen opgingen om een preventieve oorlog tegen Duitsland te ondernemen, gaf de toenmalige Belgische eerste minister de Broqueville in een ophefmakende rede op 6 maart 1934 opnieuw te kennen dat België weigerde aan een dergelijke expeditie deel te nemen. „Je me refuse, moi, à lancer le pays dans pareille aventure. (...) J'estime pour ma part, que c'est un remède pire que le mal et qu'il ne peut même être envisagé, à moins que l'on ne soit atteint de folie ou de mentalité criminelle. Tant que subsiste un espoir d'arrangement, il n'est pas permis de provoquer un malheur immédiat et certain pour éviter un autre plus lointain et qui, par ce fait, n'est pas aussi certain que le premier" ⁸.

Het feit dat België zich zoveel moeite getroostte om de buitenwereld kenbaar te maken dat het een onafhankelijke politiek wilde voeren, werd in Berlijn zeer geapprecieerd ⁹. Want hoewel België als

6. P. VAN ZUYLEN, *op. cit.*, p. 264.

7. De rapporten van de Kerchove de Denterghem en van generaal Schmit, resp. diplomatiek gezant en militair attaché van België te Berlijn, lieten er geen twijfel over bestaan dat Duitsland in het geheim volop aan het herbewapenen was. In een rapport van 20 september schreef de Kerchove de Denterghem dat Duitsland weliswaar nog geen onmiddellijk gevaar betekende, maar dat het voor hem een uitgemaakte zaak was dat indien de evolutie zo verder ging, een nieuwe Europese oorlog onvermijdelijk was. Overigens verliet Duitsland op 14 oktober 1933 de Ontwapeningsconferentie. G. JANSSENS, *Leopold III. Een regering in de schaduw van de internationale spanning (1934-1940)*, in : België en zijn koningen. Dossier bij de gelijknamige tentoonstelling in het Algemeen Rijksarchief, Brussel, A.R.A., 1990, p. 101, G. PROVOOST, *op. cit.*, II, p. 137-138.

8. P. VAN ZUYLEN, *op. cit.*, p. 270.

9. C. DE VISSCHER, F. VAN LANGENHOVE, *Documents diplomatiques belges, 1920-1940. La politique de sécurité extérieure*, Bruxelles, Palais des Ac., 1964-1965, III, p. 384, de Kerchove de Denterghem aan Hymans, 28.5.1934.

klein land voor het Duitse Rijk maar van secundair belang was, eiste het door zijn strategische ligging in het centrum van de driehoek Londen-Parijs-Berlijn niettemin de aandacht op. Het Duitse Rijk wenste niet liever dan dat België een onafhankelijke koers voer: een onafhankelijk België kon immers fungeren als een buffer voor eventuele Franse interventies tegen het Duitse Rijk gedurende de periode van de Duitse herbewapening, of later, bijvoorbeeld bij een Duits ingrijpen in oostelijke richting. In een onderhoud op 5 oktober 1935 gaf von Ribbentrop aan de Kerchove de Denterghem, diplomatiek gezant van België te Berlijn tot eind 1935, te kennen dat een strikt onafhankelijke houding en verzet van België tegen elke eis van Frankrijk tot doortocht van haar troepen „het maximum” was dat het Duitse Rijk van haar buurstaat verwachten kon¹⁰.

Verder is vooral ook de aanstelling van Jacques Davignon tot Belgisch gezant te Berlijn indicatief voor de gestegen interesse van de Belgische regering om met het Duitse Rijk goede relaties te onderhouden.

Jacques Davignon¹¹ was immers voorheen diplomatiek vertegenwoordiger van België te Polen geweest; een land dat in zijn relatie met het Duitse Rijk heel wat gelijkenissen met België vertoonde. Het grensde ook aan Duitsland, deed door zijn geografische ligging tussen het Duitse Rijk en de Sovjet-Unie eveneens dienst als buffer en rekende onder zijn bevolking, net als België, een Duitse minderheid. Gezien deze factoren had Warschau het in januari 1934 raadzaam geacht om op het voorstel van Hitler om een Duits-Pools niet-aanvalspact te sluiten, in te gaan. Sindsdien was de verhouding tussen beide landen aanzienlijk verbeterd¹². Zo waren de legaties tot ambassades omgevormd, iets waar ook België reeds geruime tijd — te vergeefs — op aandrang¹³.

Hitler nu, had sinds het uittreden van Duitsland uit de Volkenbond (oktober 1933) ook aan België herhaaldelijk voorgesteld een niet-aanvalspact naar het voorbeeld van het Duits-Poolse niet-aanvalspact af te sluiten. Het feit dat buitenlandse zaken in 1936 Da-

10. P. KLEFISH, *op. cit.*, p. 29.

11. Jacques Davignon werd op 15 februari 1887 te Elsene geboren als vierde kind van Hélène Calmeyn en Julien Davignon. Deze laatste was van januari 1908 tot juli 1915 Belgisch minister van buitenlandse zaken. Jacques Davignon studeerde aan de Katholieke Universiteit van Leuven waar hij een doctoraat in de rechten behaalde. Hij begon zijn diplomatieke carrière als gezantschapssecretaris tweede klasse te Berlijn (oktober 1913). Hij bleef in Berlijn tot de oorlog uitbrak en de diplomatieke relaties met Duitsland verbroken werden. In 1917 werd Davignon benoemd tot Attaché op het kabinet van het ministerie van buitenlandse zaken; van 1921 tot 1925 was hij kabinetschef op dit departement. Op 15 februari 1926 werd burggraaf Jacques Davignon benoemd tot Belgisch zaakgelastigde te Boedapest; in 1933 werd hij naar Warschau verplaatst. Archief Ministerie Buitenlandse Zaken (A.M.B.Z.), Personeelsdossier nr. 1786.

12. P. KLEFISH, *op. cit.*, p. 130.

13. A.M.B.Z., 11.291, de Kerchove de Denterghem aan Van Zeeland, 15.7.1935.

vignon, die de evolutie in de Pools-Duitse verhoudingen van dichtbij had kunnen gade slaan, tot posthoofd te Berlijn benoemde, bewijst dat van Belgische zijde minstens de bereidheid bestond om het Duitse voorstel in overweging te nemen¹⁴. In het Duitse Rijk begreep men de wenk en toonde men zich opgetogen over de benoeming van Davignon.

3. DE BELGISCHE ONAFHANKELIJKHEIDSPOLITIEK

Jacques Davignon kwam te Berlijn aan enkele dagen nadat Hitler op 7 maart 1936 troepen de gedemilitariseerde Rijnzone liet binnentrekken¹⁵. Deze remilitarisatie van het Rijnland betekende een flagrante schending van de artikelen 42 en 43 van het Vredesverdrag van Versailles. Het Locarnopact dat deze artikelen waarborgde, werd hiermee definitief ten grave gedragen¹⁶.

De Rijnbezetting had voor België ernstige gevolgen : het verloor de gedemilitariseerde Rijnzone als veiligheidswaarborg en het Locarnopact dat de voornaamste pijler was geweest van het Belgisch internationaal statuut, verloor — zoals reeds eerder gestipuleerd — elke waarde.

Van Duitse zijde vermoedde men ongetwijfeld de Belgische bezorgdheid. Men liet dan ook geen kans onverlet om de Belgische regering gerust te stellen en van de goede bedoelingen van het Duitse Rijk te overtuigen. Herhaaldelijk verzekerde men aan Davignon dat het Duitse Rijk t.a.v. België geen enkele grief koesterde, en niets liever wenste dan relaties van goed nabuurschap met het land te onderhouden. Minister van buitenlandse zaken von Neurath gaf aan Davignon te kennen dat het hem „ten zeerste speelt” dat België onder de gebeurtenissen van 7 maart geleden had. Het was echter noodzakelijk geweest om Frankrijk voor de voldongen feiten te plaatsen. „Met u hadden we nog kunnen praten. Met de Fransen was dit onmogelijk; ze zouden toch niet toegegeven hebben” aldus von Neurath. Hij voegde er nog aan toe dat het Rijk zelfs overwogen had om niet voor de Belgische grens te remilitariseren. „Jammer genoeg” was dit technisch niet realiseerbaar gebleken¹⁷.

Bovendien had Hitler terzelfdertijd met de remilitarisatie van de Rijnzone, om de bittere pil een beetje te vergulden, t.a.v. de Locarnopartners voorstellen geformuleerd om onderhandelingen over een

14. P. KLEFISH, *op. cit.*, p. 130.

15. J. DAVIGNON, *op. cit.*, p. 123.

16. L.B. NAMIER, *Diplomatic prelude, 1938-1939*, Londres, Macmillan & C° Ltd., 1948, p. 23.

17. A.M.B.Z., 11.047, P.5190-N° 3957 / 1554, Davignon aan Van Zeeland, 22.4.1936.

nieuw veiligheidspact — een „nieuw Locarno” — te starten¹⁸. België, zo werd gezegd, moest zich dan ook geen zorgen maken. Had Hitler niet al meerdere malen herhaald dat Duitsland zijn westgrenzen aanvaardde en dat het *aan die zijde* geen territoriale eisen had¹⁹?

En toen Jacques Davignon op 30 april 1936 zijn geloofsbrieven aan Hitler overhandigde, verklaarde deze: „De Duitse regering wil relaties van goed nabuurschap met de Belgische staat, waarvan het ten volle het belang voor het Europees evenwicht erkent, onderhouden”²⁰.

Deze en andere geruststellende uitspraken konden de beroering die door de gebeurtenissen van 7 maart '36 in Belgische diplomatieke kringen ontstaan was, echter niet luwen. Zeker niet omdat Groot-Brittannië en Frankrijk slechts zeer lauw reageerden op de remilitarisering en de onderhandelingen voor een nieuw veiligheidspact eindeloos bleven aanslepen en hoe langer hoe uitzichtlozer werden.

Op buitenlandse zaken en op het paleis raakte men er steeds meer van overtuigd dat België als klein land met een strategische ligging tussen 3 grootmachten noodzakelijkerwijs een voorzichtige, onafhankelijke koers moest varen, en de idee groeide dat van de omstandigheden geprofiteerd moest worden om zich te ontdoen van de zware bijstandsverplichtingen die België in het Locarnopact t.o.v. Frankrijk en Engeland op zich genomen had.

„Il est capital que tout le monde garde son calme”, merkte koning Leopold III op 7 maart 1936 aan zijn secretaris, graaf Capelle op. „L'abcès est crevé, il faut manoeuvrer pour tâcher d'en recueillir quelque bien”²¹. Twee dagen later drukte de vorst zich nog explicieter uit en sprak over de unieke kans die België nu had om zijn internationaal statuut aan te passen. „Mon père n'avait jamais été emballé pour l'immixtion de la Belgique dans les grandes querelles des autres Pays; si l'amour-propre de certains hommes en était flatté, nous augmentions le risque d'être entraînés dans les conflits des grandes puissances ... Rapprochons-nous de la Hollande, après lui avoir prouvé que nous n'avons aucun lien, secret ou public, nous attachant à nos grands voisins, et que nous désirons, avant tout, nous tenir éloignés des grandes aventures”²².

18. C. DE VISSCHER, F. VAN LANGENHOVE, *op. cit.*, IV, pp. 90-96, Gesprek van Van Zeeland met Brauer, 7.3.1936.

19. A.M.B.Z., 11.047, P.5190-N° 3957/1554, Davignon aan Van Zeeland, 22.4.1936.

20. A.M.B.Z., Personeelsdossier 1786, C.29-N° 4294/1661, Davignon aan Van Zeeland, 30.4.1936.

21. G. PROVOOST, *op. cit.*, II, p. 294.

22. G. PROVOOST, *loc. cit.*.

Ook de secretaris-generaal van buitenlandse zaken Van Langenhove verklaarde reeds enkele dagen na de Rijnbezetting aan de Duitse zaakgelastigde Brauer dat België, gezien het verlies van de gedemilitariseerde Rijnzone als veiligheidswaarborg, niet alleen van het Duitse Rijk, maar van alle ondertekenaars van het Locarnopact garantieverklaringen wenste *zonder* dat België daarbij andere verplichtingen dan de verdediging van het eigen grondgebied op zich zou nemen²³. Of om het met de formule te zeggen die nu spoedig algemeen ingang zou vinden : België wilde in de toekomst wel nog gegarandeerd zijn, maar weigerde nog langer zelf als garant op te treden. België wilde a.h.w. terug naar het neutraliteitsstatuut dat het tot de Duitse inval in 1914 gekend had. Daarbij wilde men echter de term „neutraliteit” vermijden omwille van de pejoratieve betekenis die eraan kleefde²⁴: voortaan sprak men van een onafhankelijkheids- of zelfstandigheidspolitiek.

Deze „nieuwe” koers in het buitenlandse beleid werd officieel afgekondigd op 20 juli 1936 door minister van buitenlandse zaken Paul-Henri Spaak²⁵, en op 14 oktober 1936 door koning Leopold III in een rede voor de ministerraad²⁶. België zou voortaan een integraal en uitsluitend Belgische politiek voeren, erop gericht om resoluut buiten de conflicten van zijn bureu te blijven.

4. DE REACTIE VAN DE BUURLANDEN OP DE „POLITIQUE DES MAINS LIBRES”

In Frankrijk en Groot-Britannië sloeg de rede van koning Leopold III op 14 oktober 1936 in als een bom. Ze werd er immers geïnterpreteerd als een voorbereiding van de terugtrekking van België uit het Locarnopact en uit de Volkenbond.

Pas na heel wat over en weer gevraag en geschrijf kon Brussel er de Britse en Franse regering van overtuigen dat de redevoering niets aan de Belgische verbintenissen wijzigde. België bleef absoluut trouw aan de Volkenbond. Alleen weigerde het om in een toekomstig veiligheidspact nog waarborgverbintenissen op zich te nemen²⁷.

23. *Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik 1919-1945*, Serie C, Bd. V, 1, Dok. 79, Brauer an A.A., 11.03.1936.

24. In een nota aan de koning d.d. 31 maart 1936 schreef Louis Wodon dat „l'idée fondamentale doit rester celle d'un retour à la neutralité — en évitant ce mot discrédité d'ailleurs à tout jamais — mais à une neutralité fortement armée”. Archief Koninklijk Paleis (A.K.P.), Secretariaat Leopold III, nr. XIV / 1, Note au Roi, 31.3.1936.

25. G. PROVOOST, *op. cit.*, II, p. 359.

26. C. DE VISSCHER, F. VAN LANGENHOVE, *op. cit.*, IV, pp. 323-328, Circulaire d'information n° 64 ; *Projet militaire — Discours du Roi au conseil des Ministres*, 15.10.1936.

27. P. VAN ZUYLEN, *op. cit.*, p. 372.

Groot-Brittannië en Frankrijk draaiden uiteindelijk bij en hernieuwden hun bijstandsverklaringen. Indien België het slachtoffer zou worden van een agressie, zouden zij ter hulp komen²⁸. Over een definitieve regeling van het internationaal statuut van België wilden zij echter vooralsnog niet horen, en noch de besprekingen Van Zeeland-Eden te Londen op 27 en 28 november '36, noch de geheime onderhandelingen van de eerste minister met Blum in december '36 konden in deze kwestie het tij doen keren. Slechts de rede van Hitler op 30 januari 1937 zou dit probleem uit het slop halen²⁹.

Berlijn daarentegen reageerde uitgesproken positief op de officiële proclamatie van de onafhankelijkheidspolitiek. De pers publiceerde lovende artikels over de koerswijziging in de Belgische buitenlandse politiek, en ook in officiële kringen stak men zijn tevredenheid niet onder stoelen of banken.

In november '36 verklaarde Göring aan Davignon dat de Duits-Belgische betrekkingen nooit eerder zo goed waren geweest. Tijdens het gesprek bekende de generaal-veldmaarschalk zelfs dat de aanval van Duitsland op België in 1914 „een domme fout” was geweest. Hij beklemtoonde dat Duitsland er zijn les had uitgetrokken en dat de nationaal-socialisten deze fout nooit opnieuw zouden begaan. „Zeker niet als uw land daadwerkelijk een onafhankelijke en neutrale houding aanneemt! U moet dan ook ten alle prijze vermijden dat uw militaire bondgenootschappen ons reden tot ongerustheid geven”, aldus Göring. Zoals de Duitse minister van buitenlandse zaken von Neurath eerder ook al gedaan had³⁰, gaf generaal Göring te kennen dat Duitsland steeds bereid was een onafhankelijk België te garanderen; alleen — of met Frankrijk, Engeland en eventueel ook met Italië³¹.

Davignon knoopte de niet mis te verstane waarschuwing van Göring i.v.m. de militaire bondgenootschappen van België goed in zijn oren. Toen minister van buitenlandse zaken Spaak hem in een gesprek op 13 december te kennen gaf dat hij nog steeds twijfelde om de generale stafbesprekingen met Frankrijk op te geven, reageerde Davignon dan ook bijzonder fel. Kordaat antwoordde hij dat België ofwel een politiek van volledige onafhankelijkheid *zonder* stafbesprekingen, ofwel een alliantiepolitiek *met* stafbesprekingen moest

28. *Ibid.*, pp. 375-377.

29. D.O. KIEFT, *Belgium's return to neutrality. An essay in the frustration of small power diplomacy*, Oxford, Clarendon Press, 1972, p. 157.

30. C. DE VISSER, F. VAN LANGEHOVE, *op. cit.*, IV, pp. 364-367, Davignon aan Spaak, 17.10.1936.

31. *Ibid.*, pp. 455-457, Davignon aan Spaak, 30.11.1936.

voeren. Een onafhankelijkheidspolitiek voeren en toch stafbesprekingen met bepaalde landen onderhouden, was z.i. onmogelijk³².

In deze houding werd Davignon volledig gesteund door de koning die in een brief aan Spaak schreef: „Gij aarzelt afstand te doen van de zogenaamde „akkoorden” tussen Generale Staven waarvan gij wellicht verwacht dat zij ons tegen een bruuske aanval kunnen beschermen. Deze stafakkoorden hebben echter helemaal niet die uitwerking. Vooraleer Franse divisies bij een eventuele aanval op België zover op Belgisch grondgebied gevorderd zullen zijn dat ze de Belgische troepen kunnen helpen in hun strijd tegen de agressor, zullen verschillende dagen verstreken zijn. Onze plicht om een sterk defensieleger klaar te houden, wordt er dus niet door verlicht (...). Stafakkoorden kunnen ons enkel politiek compromitteren zonder daarbij militair noodzakelijk te zijn”³³.

De twijfelachtige houding van de regering zou echter nog geruime tijd aanslepen en Davignon kreeg instructies om zich terughoudend op te stellen i.v.m. een eventuele garantieverklaring van Duitsland t.o.v. België³⁴. Op buitenlandse zaken wilde men immers Engeland en Frankrijk niet voor het hoofd stoten en besloot men eerst de resultaten van de onderhandelingen voor het nieuwe Locarnopact af te wachten. Het openlijke aanbod van Hitler in januari 1937 zou de regering uiteindelijk toch tot een stellingname dwingen.

5. DE REDE VAN HITLER OP DE PARTIJDAG VAN 30 JANUARI 1937

In zijn rede op de Partijdag van 30 januari 1937 verklaarde Hitler dat de Duitse regering bereid was België en Nederland als onafhankelijke en onschendbare gebieden te garanderen. Achteraf werd van Duitse zijde verduidelijkt dat dit aanbod zowel geldig was voor het geval een nieuw Westpakt tot stand zou komen, voor een regeling in het kader van dit nieuwe Westpakt — als voor het geval geen nieuw Locarno afgesloten zou worden, voor een regeling in een andere contractuele vorm³⁵.

Het is duidelijk dat dit aanbod van de Führer van uitzonderlijk belang was. Nochtans ging men op het ministerie van buitenlandse zaken niet onmiddellijk in op het aanbod en nam men onder Britse druk een gereserveerde houding aan³⁶. Dit tot groot ongenoegen

32. A.K.P., Secretariaat Leopold III, nr. XV/4, Note au Roi, 13.12.1936.

33. G. PROVOOST, *op. cit.*, pp. 386-387.

34. A.M.B.Z., 11.047, P.5073-N° 580/221, Davignon aan Spaak, 22.1.1937.

35. *Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik 1919-1945*, Serie C, Band VI, 1, p. 386, Aufzeichnung des Gesandten Freiherr von Weizsäcker, 3.2.1937.

36. Op de vooravond van de rede van Hitler liet Eden aan Van Zeeland een persoonlijke en vriendschappelijke nota worden waarin hij hem vroeg voorzichtig en terughoudend te reageren op gebeurlijke verklaringen van Duitse zijde. A.M.B.Z., 11.179, Van Langenhove aan Davignon, 10.2.1937.

van de kabinetschef van de koning, Louis Wodon die in een nota aan de koning betoogde : „Quand se décidera-t-on à abandonner ces procédés d'une diplomatie discrète? Quand verrons-nous des ministres cesser d'avoir peur de leurs fonctionnaires et des fonctionnaires cesser d'avoir peur de tout? (...) Que le gouvernement s'empresse de prendre acte de cette déclaration, sans épiloguer, dans une note à remettre au plus tôt à Berlin: c'est la seule attitude que commande le souci de nos intérêts”³⁷.

Koning Leopold III leek het — althans tot op zekere hoogte — eens te zijn met zijn kabinetschef, want ook hij toonde demonstratief zijn tevredenheid over de Duitse verklaring van 30 januari. Op een galabal ter ere van de Zweedse koning Gustav V die van 2 tot 6 februari een officieel bezoek aan België bracht, liet de koning von Richthofen, de Duitse gezant te Brussel, als enige van de aanwezige diplomatieke vertegenwoordigers bij zich komen en onderhield zich lange tijd met hem. von Richthofen rapporteerde over dit onderhoud aan het Auswärtige Amt: „De Koning sneed tijdens het gesprek ook andere onderwerpen dan de Rijksdagrede van Hitler aan, waardoor ik de indruk kreeg dat hij — door zo nadrukkelijk aandacht aan mijn persoon te besteden — België en het diplomatiek korps de belangrijke wending in de Duits-Belgische relaties duidelijk wilde maken”³⁸.

Toen na vijf dagen Brussel nog steeds niet het licht op groen had gezet voor een officiële aanvaarding van het aanbod van Hitler, werd ook Davignon ongeduldig. In een uitgebreid rapport aan Spaak herinnerde hij de minister er aan dat de passage van de Rijksdagrede i.v.m. België door het Duitse Rijk als een aanbod bedoeld was, als een toenaderingspoging. „Nu is het natuurlijk ons volste recht om dit aanbod zorgvuldig te bestuderen”, aldus Davignon, „maar het zou een grove fout zijn om het niet au sérieux te nemen! Niet alleen zou dit de Duits-Belgische betrekkingen blijvende schade berokkenen; bovendien zou dit geweigerde aanbod in de toekomst ongetwijfeld tot in den treure toe aangehaald worden als een belangrijke bijdrage van het Derde Rijk tot de vrede, die echter niet genoeg in overweging was genomen. Het is mijn plicht u hiervoor te waarschuwen. Mijn inziens moet zonder verder talmen het aanbod van de Kanselier aanvaard worden”³⁹.

37. A.K.P., Secretariaat Leopold III, nr. XVA/4, Le discours d'Hitler et notre statut international — Note au Roi, 1.2.1937.

38. *Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik 1919-1945*, Serie C, Band VI, 1, p. 384, Von Richthofen aan het A.A., 3.2.1937.

39. C. DE VISSER, F. VAN LANGENHOVE, *op. cit.*, IV, pp. 497-501, Davignon aan Spaak, 5.2.1937.

Op 8 februari besloot Spaak de raad van Davignon op te volgen en gaf zijn fiat voor een officiële demarche bij von Neurath. Meer bepaald verzocht hij Davignon de Duitse minister van buitenlandse zaken mee te delen dat de Belgische regering dankbaar was voor het aanbod van de Duitse regering en in de toekomst graag met Duitsland en de andere Locarnomogendheden samen zou werken voor de realisatie ervan⁴⁰. Concreet werd afgesproken dat eerst geprobeerd zou worden de kwestie België op te lossen in het kader van het nieuwe Westpakt. Men zou dus eerst het einde van de onderhandelingen afwachten⁴¹.

Het belangrijkste gevolg van de Duitse verklaring van 30 januari 1937 was ongetwijfeld dat ze de beslissende duw gaf in de richting van een Frans-Britse waarborgverklaring. Frankrijk en Groot-Brittannië die vreesden dat België — het lange wachten op een nieuw Locarno moe — toch zou ingaan op het aanbod van Hitler en met het Derde Rijk een bilateraal akkoord zou sluiten, lieten hun weigerachtige houding omtrent het internationaal statuut van België varen⁴². Er werden onderhandelingen gestart die op 24 april 1937 uitmonden in een Frans-Britse waarborgverklaring. Daarin garandeerden Frankrijk en Groot-Brittannië de onschendbaarheid van het Belgische territorium en ontlastten het land van de verplichtingen voortvloeiend uit het Locarnopact⁴³. België bereikte aldus — althans van Frans-Britse zijde — wat het al zolang nastreefde: de veiligheid van België werd wel nog gegarandeerd door Frankrijk en Groot-Brittannië, maar België moest zelf niet langer borg staan.

6. DE DUITSE WAARBORGVERKLARING VAN 13 OKTOBER 1937

In Duitsland werd de Frans-Britse waarborgverklaring positief onthaald. De pers sprak van een „succes” voor de Belgische diplomatie en stelde blij vast dat België nu niet langer politiek en militair gebonden was aan Frankrijk en Engeland⁴⁴.

Bovendien gaf staatssecretaris von Mackensen van het Auswärtige Amt aan Davignon te kennen dat door de Frans-Britse verklaring ook in Duitsland de bereidheid gegroeid was om toch niet langer het einde van de onderhandelingen af te wachten om de kwestie België voorgoed „af te handelen”⁴⁵. De idee won er veld dat Frankrijk,

40. *Ibid.*, p. 507, Spaak aan Davignon, 8.2.1937; A.M.B.Z., 11.179, Van Langenhove aan Davignon, 10.2.1937.

41. *Ibid.*, pp. 512-514, Davignon aan Spaak, 12.2.1937.

42. P. VAN ZUYLEN, *op. cit.*, p. 383.

43. C. DE VISSCHER, F. VAN LANGENHOVE, *op. cit.*, IV, pp. 564-565.

44. A.M.B.Z., 11.047, Télégramme téléphonique N° 19, Davignon aan Spaak, 26.4.1937.

Engeland en Duitsland alvast een plurilateraal niet-aanvalsakkoord t.a.v. het Belgisch en ev. ook t.a.v. het Nederlandse grondgebied zouden sluiten. Dit akkoord zou dan a.h.w. als een eerste stap in de richting van een hechtere samenwerking tussen Londen, Parijs en Berlijn, ook inzake andere kwesties, kunnen fungeren⁴⁶.

Uiteraard werd dit voorstel van Belgische zijde van harte toegejuicht. De tevredenheid was echter van korte duur. Toen Londen en Parijs over het Duitse voorstel gepolst werden, bleek vooral Parijs weinig enthousiast. De Franse minister van buitenlandse zaken Delbos meende immers dat de Franse publieke opinie bijzonder ongunstig zou reageren indien zou blijken dat meer dan een jaar onderhandelen uiteindelijk slechts op een beperkt akkoord i.v.m. België uitdraaide en dat er helemaal niets bereikt was op het vlak van de Frans-Duitse betrekkingen. Gezien dit aandringen van Delbos besloten Eden en Spaak om de moeizame onderhandelingen voor een nieuw Locarno verder te zetten. Pas nadat officieel zou zijn vastgesteld dat de onderhandelingen mislukt waren, zou een afzonderlijke oplossing voor de kwestie België in overweging genomen worden⁴⁷.

Dit was een zware teleurstelling voor Davignon. „Nous allons donc assister à un nouvel et laborieux échange de notes. Puisse-t-il ne pas s'éterniser à notre détriment”⁴⁸, schreef hij op 11 juni aan Van Langenhove. Overigens was Davignon niet de enige die nog weinig vertrouwen had in de onderhandelingen die moesten leiden tot een nieuw Locarno. Op de bijeenkomst van de titularissen van de voornaamste Europese posten die minister van buitenlandse zaken Spaak op 29 juni 1937 te Brussel bijeen riep, bleek dat alle diplomaten het er roerend over eens waren dat de kans op een nieuw Locarno vrijwel nihil was. Meer nog, sommigen stelden zelfs openlijk de vraag of dergelijk globaal akkoord voor West-Europa vanuit Belgisch gezichtspunt nog wel wenselijk was!⁴⁹ Davignon wees erop dat Hitler

45. C. DE VISSCHER, F. VAN LANGENHOVE, *op. cit.*, IV, pp. 576-579, Davignon aan Spaak, 30.4.1937.

46. *Ibid.*, pp. 585-588, Davignon aan Spaak, 21.5.1937.

47. *Ibid.*, pp. 592-594, Onderhoud van Spaak, Delbos en Eden te Genève, 28.5.1937.

48. A.M.B.Z., 11.179, Davignon aan Van Langenhove, 11.6.1937.

49. „M. Van Langenhove se demande si la Belgique a intérêt à ce que la tactique française réussisse. Il est probable que la conclusion d'un pacte occidental diminuerait les chances de guerre entre la France et l'Allemagne. Mais d'autre part, le statut de la Belgique, au lieu de faire l'objet d'un pacte séparé, serait englobé dans un pacte général. Or, un pacte général peut être plus précaire qu'un pacte particulier car il y a évidemment plus de circonstances qui peuvent déterminer sa rupture”. A.M.B.Z., 11.179, Commission Diplomatique du 29 juin 1937. In een brief aan Van Langenhove d.d. 11 juni bouwde Davignon precies dezelfde redenering op. Hij schreef nl. : „En réfléchissant à la question, j'étais arrivé à la conclusion qu'un traité limité à la Belgique (y compris si possible les Pays-Bas) présentait bien des avantages. Une solution d'ensemble du problème occidental offre toujours un risque de précarité. Et cela en raison du fait que les Grandes Puissances ont des intérêts au-delà de leurs frontières. L'Allemagne par exemple peut ne plus vouloir d'un traité parce que soit-disant la France a posé un acte con-

België voor het moment zeer gunstig gezind was en dat ten alle prijze de schijn vermeden moest worden als zouden zijn voorstellen niet au serieux genomen worden. Anderzijds mochten ook de Engelsen en de Fransen niet ontstemd worden. Voor een definitieve regeling van het internationaal statuut van België waren zij immers evengoed noodzakelijk als Duitsland. Er werd besloten dat simultaan met de pogingen om een nieuw Locarno te negociëren, ook de onderhandelingen die Davignon met von Mackensen voerde om een afzonderlijk akkoord i.v.m. België af te sluiten, verdergezet zouden worden⁵⁰.

Daags na deze diplomatieke overeenkomst schreef Van Langenhove een persoonlijke brief aan Davignon waarin hij er nogmaals op wees dat de onevenwichtige situatie waarin België zich sinds de eenzijdige Frans-Britse waarborgverklaring van april '37 bevond, niet mocht blijven duren. Om aan het „statut boiteux” van België dat door de Frans-Britse waarborgverklaring gecreëerd was, te verhelpen, opperde hij de idee van een unilaterale Duitse waarborgverklaring als equivalent van de Frans-Britse verklaring van 24 april. Hierbij zou het evenwel slechts om een tussenoplossing gaan: het uiteindelijke objectief bleef een gezamenlijke verklaring van Groot-Brittannië, Frankrijk en Duitsland t.a.v. België in het kader van een nieuw westelijk veiligheidsakkoord of in de vorm van een afzonderlijk akkoord i.v.m. België⁵¹.

Davignon verklaarde zich akkoord met het voorstel van Van Langenhove en nadat minister van buitenlandse zaken Spaak zijn zegen over het plan gegeven had, startte hij opnieuw onderhandelingen met von Mackensen die na 5 maanden, op 13 oktober 1937, uitmondten in de publicatie van een Duitse waarborgverklaring. De Duitse regering beloofde plechtig dat het de integriteit en de onschendbaarheid van het Belgische territorium zou eerbiedigen en dat het België militair zou ondersteunen indien het land het slachtoffer zou worden van een militaire invasie⁵².

De Duitse waarborgverklaring van 13 oktober 1937 is van cruciaal belang geweest voor het internationaal statuut van België en voor de normalisatie van de Duits-Belgische betrekkingen in de periode van de onafhankelijkheidspolitiek. Niet alleen verkreeg België door de Duitse verklaring het onafhankelijkheids- en evenwichtsstatuut waar

traire à l'esprit de cet accord. La position d'une Belgique pratiquant une neutralité de fait est tout autre. Quoi qu'il en soit, les circonstances nous forcent malheureusement à attendre". A.M.B.Z., 11.179, Davignon aan Van Langenhove, 11.6.1937.

50. A.M.B.Z., 11.179, Commission diplomatique du 29 juin 1937.

51. F. VANLANGENHOVE, *L'élaboration de la politique étrangère de la Belgique entre les deux guerres mondiales*, Bruxelles, Académie Royale de Belgique, Mémoires de la Classe des Lettres Collection — 2ème série, LXV, 1980, pp. 256-257.

52. DE VISSCHER C., VAN LANGENHOVE F., *op. cit.*, IV, pp. 604-605, von Neurath aan Davignon, 13.10.1937.

het sinds de redevoering van de koning op 14 oktober 1936 onafgebroken voor geijverd had. Bovendien werd de veiligheid van het land er aanzienlijk door verstevigd, want alle drie de buurlanden hadden nu plechtig de integriteit van het Belgisch grondgebied gegarandeerd en hadden zich bereid verklaard om in de bres te springen indien het land ooit opnieuw het slachtoffer zou worden van een agressie. Voorts werd algemeen verwacht dat de Duitse verklaring de onderhandelingen voor het nieuwe Westpakt zou bevorderen⁵³, en ook op psychologisch vlak was de Duitse verklaring belangrijk, want als Duitsland in de toekomst België toch nog een tweede keer zou aanvallen, zou de schending van een vrijwillig afgesloten verdrag door het Duitse Rijk als een belangrijke morele factor in het voordeel van België spelen.

7. DE VERHEFFING VAN DE LEGATIES TOT AMBASSADES

Voor Hitler was na de Duitse waarborgverklaring „het vraagstuk België” afgehandeld. Zijn herhaaldelijke opmerkingen en appreciaties over de gunstige evolutie van de Duits-Belgische betrekkingen in redevoeringen en tijdens gesprekken met Davignon hadden dan ook vnl. de bedoeling België een hart onder de riem te steken en het land te stimuleren de onafhankelijkheidspolitiek krachtig door te zetten. Op die manier kon het Derde Rijk zich immers permitteren weinig aandacht te besteden aan zijn westelijke grenzen terwijl het zijn agressieve plannen in het oosten ten uitvoer bracht.

Zo verklaarde Hitler in maart 1938 aan Davignon verheugd te zijn over de gunstige evolutie in de Duits-Belgische betrekkingen die zijn inziens een aanzienlijke bijdrage leverden tot de vrede in West-Europa. En hij vervolgde : „Al wat ik wil is een onafhankelijk en neutraal België, en ik sta erop u nogmaals persoonlijk te bevestigen dat als België dergelijke politiek consequent naleeft, het Duitse Rijk zijn grenzen steeds zal respecteren”⁵⁴.

Ook de verheffing van het Belgische en het Duitse gezantschap tot ambassades moet in dit kader gezien worden.

In een poging om de heroïsche strijd van koning Albert I en van het Belgische verzet tijdens de eerste wereldoorlog op een tastbare wijze te erkennen en te belonen, hadden vele landen na 1919 hun gezantschappen in België tot ambassades verheven. De verschillende Duitse regeringen die in Duitsland sinds het ondertekenen van het

53. A.M.B.Z., 11.179, La déclaration du Reich à la Belgique, 11.10.1937.

54. C. DE VISSCHER, F. VAN LANGENHOVE, *op. cit.*, V, pp. 53-54, Davignon aan Spaak, 17.2.1938.

vredesverdrag van Versailles aan het bewind waren geweest daarentegen, beseffend dat dergelijke geste van Duitse zijde een *mea culpa* zou impliceren, hadden daar alle consequent van afgezien. Ook Hitler en de kopstukken van het nationaal-socialistisch regime, die nochtans meerdere malen aan Davignon openlijk bekenden dat de inval in 1914 een domme fout was die niet meer herhaald zou worden, vormden geen uitzondering op deze regel. Conservatieve en revanchistische kringen, de Wilhelmstrasse op kop, zouden zich immers met man en macht tegen dergelijke onrechtstreekse schuldbekenenis verzet hebben⁵⁵.

Nog andere factoren speelden een rol in deze kwestie. Zo vreesde het Duitse Rijk Nederland, de Scandinavische landen en andere landen die tijdens de eerste wereldoorlog neutraal gebleven waren, te ontstemmen door België, de vijand van 1914-1918 die na de oorlog ook nog Eupen-Malmédy ingepikt had, de gunst te bewijzen zijn legatie tot ambassade te verheffen.

Men mag daarenboven niet uit het oog verliezen dat de verhoudingen tussen Duitsland en België in de jaren '20 en '30 niet altijd even rooskleurig waren — de Oostkantons waren en bleven een zeer gevoelig punt in de relaties tussen de buurlanden — en dat er voor het Duitse Rijk dan ook weinig reden was om België dergelijke eer te bewijzen!

de Kerchove de Denterghem, de voorganger van Davignon, die sinds zijn aankomst te Berlijn in '32 meerdere malen het vraagstuk van de omvorming van de gezantschappen tot ambassades te berde bracht en daarbij telkens opnieuw het deksel op de neus kreeg, gaf ooit te kennen dat slechts éénmaal tijdens zijn ambtsperiode het Duitse Rijk daartoe bereid geweest zou zijn, nl. toen Hitler hem bij zich had laten roepen na de redevoering van de Broqueville in de senaat op 6 maart 1934. „Ce jour-là, il aurait été possible d'obtenir de l'Allemagne des paroles définitives au sujet d'Eupen-Malmédy, et, éventuellement, l'érection des Ambassades”, aldus de Kerchove de Denterghem. „Mais les instructions envoyées par votre honorable prédécesseur étaient formelles, et j'avais reçu comme ordre de me borner à écouter le Chancelier, sans faire aucune suggestion”⁵⁶.

Davignon van zijn kant, had het na zijn benoeming tot gezant te Berlijn raadzaam geacht deze delicate kwestie zelf niet aan te roeren. „J'ai toujours pensé qu'il était plus digne que le geste vint de l'Allemagne. Mon avis a aussi été que la transformation envisagée devait

55. A.M.B.Z., 11.291, P.1-N° 8819/3468, de Kerchove de Denterghem aan Van Zeeland, 15.7.1935.

56. *Ibidem*.

résulter d'elle-même d'un état de choses répondant à une réalité, c'est-à-dire d'une normalisation des relations germano-belges" ⁵⁷.

Het feit dat in oktober 1938 *op voorstel van het Duitse Rijk* de gezantschappen te Berlijn en te Brussel tot ambassades verheven werden, is dan ook indicatief voor de goede relaties tussen de twee buurlanden.

8. DE PERIODE VAN DE SCHIJNOORLOG

Op vrijdag 1 september 1939 vielen Duitse troepen Polen binnen. Frankrijk en Groot-Brittannië verklaarden Duitsland de oorlog : de tweede wereldoorlog was begonnen. België verklaarde zich strikt neutraal in het conflict en zette zijn onafhankelijkheidspolitiek om in een neutraliteitspolitiek.

Ondanks het feit dat de Duitse ambassadeur te Brussel ter gelegenheid van de Duitse inval te Polen de Duitse waarborgverklaring van 13 oktober 1937 plechtig hernieuwde, begon hiermee ook voor België een zenuwslopende periode van bang afwachten ⁵⁸. Zeker na het neerslaan van de weerstand in Polen en het samentroepen voor de westelijke grenzen van het Duitse Rijk van de Duitse soldaten die terugkwamen van het oostelijk front, nam de kans op een oorlog in het westen immers exponentieel toe. Van de meest uiteenlopende zijden ving Davignon alarmerende berichten op over een nakend offensief tegen België en / of Nederland ⁵⁹. België leefde op een kruisvat en Davignon in het hartje van het Duitse Rijk, was zich daar als geen ander van bewust. Verhinderen dat Hitler de lont in het kruit zou werpen, kon hij niet. Zijn grote bekommernis was te voorkomen dat België zelf Hitler een voorwendsel in handen zou spelen om het land binnen te vallen. Vandaar dat hij in zijn brieven en rapporten steeds opnieuw herhaalde dat de neutraliteitspolitiek zeer strikt nageleefd moest worden en dat bijvoorbeeld een einde moest komen aan de hekelende artikels die in de pers over Duitsland en over de Belgische onafhankelijkheidspolitiek verschenen ⁶⁰. Als een leidmotief klinkt in zijn rapporten steeds opnieuw de waarschuwing „pas de faux pas!"

57. A.M.B.Z., 11.129, Davignon aan Spaak, Note très confidentielle, 8.7.1938.

58. C. DE VISSCHER, F. VAN LANGENHOVE, *op. cit.*, V, pp. 301-302, Conversation Pierlot — von Bülow, 26.8.1939.

59. J. VANWELKENHUYZEN, *Les avertissements qui venaient de Berlin. 9 octobre 1939 — 10 mai 1940*, Paris-Gembloux, 1982, 400 p.; J.G. DE BEUS, *De geheime informant. Berlijn 1939-10 mei 1940*, Rotterdam, 1984, 160 p.

60. Dat niet iedereen even enthousiast was over de Belgische onafhankelijkheidspolitiek, blijkt bijvoorbeeld uit de volgende getuigenis van Jaspar. „(...) Pierlot (...) m'offrit la direction d'un nouveau Ministère de l'Information, qu'il se proposait de créer. Je répondis au Premier Ministre que j'étais sincèrement rallié à la politique étrangère du gouvernement belge,

In deze houding werd Davignon door dik en dun gesteund door de koning die er niet voor terugschrok zijn ministers op het matje te roepen indien ze z.i. de neutraliteitspolitiek niet strikt genoeg in acht namen.

Zo bepleitte Leopold III t.o.v. Pierlot herhaaldelijk dat de censuur ingesteld moest worden en klaagde hij meermaals de passiviteit van Wauters, minister van nationale voorlichting, aan. In september 1939 bijvoorbeeld schreef hij i.v.m. Wauters aan Pierlot : „A mon avis, le Ministre qui est à la tête du Département de l'Information — malgré toute la sympathie que j'ai pour lui et toutes les qualités que je lui reconnais — ne convient absolument pas à ce Département!”⁶¹. Op 18 november liet hij zich in nog krassere taal uit over het ministerie in kwestie. „Le Ministère de l'Information aurait dû prendre en main la cause de notre politique d'indépendance, il aurait dû être le Ministère de notre propagande; or, son action est nulle; on se demande vraiment à quoi il sert”⁶².

En toen Davignon erover klaagde dat met de Engelsen en de Fransen veel meer onderhandeld werd i.v.m. economische aangelegenheden dan met de Duitsers, wat in strijd was met de geest van de neutraliteitspolitiek⁶³, klom Leopold III opnieuw in zijn pen en schreef in een brief aan Spaak : „i.v.m. de economische situatie dring ik er opnieuw op aan dat gevolg zou gegeven worden aan de raadgevingen van onze ambassadeur te Berlijn. Burggraaf Davignon is beter dan wie ook in staat om de risico's in te schatten die we lopen als we ons verwijderen van onze strikte neutraliteitspolitiek. Wachten om een akkoord te sluiten met Duitsland tot we tot een overeenkomst gekomen zijn met Frankrijk en Engeland, constant delegaties naar Parijs en Londen sturen en daarentegen maar met mondjesmaat naar Berlijn; al deze feiten creëren een onevenwicht dat het Duitse Rijk als voorwendsel kan gebruiken om ruzie met ons te stoken”⁶⁴.

telle qu'elle avait été définie par le discours royal du 14 octobre 1936, auquel nous avions assisté l'un et l'autre; qu'il serait certes criminel de jeter dans un conflit neuf millions de Belges et de transformer volontairement le pays en champ de bataille; cependant, je me jugeais incapable de faire l'éloge d'une politique que „je ne sentais pas” et, sentimentalement, il m'était impossible de tenir une balance égale entre les franco-anglais d'une part et l'Allemagne nazie d'autre part. M. Pierlot, impassible, m'écoula et me dit: „Je vous remercie de votre franchise””. M.H. JASPAR, *Souvenirs sans retouche*, Paris, Fayard, 1968, p. 276.

61. A.K.P., Secretariaat Leopold III, nr. XVA / 12, brief van koning Leopold aan Pierlot, 19.9.1939.

62. A.K.P., Secretariaat Leopold III, nr. XVA / 14, brief van koning Leopold aan Pierlot, 18.11.1939.

63. C. DE VISSCHER, F. VAN LANGENHOVE, *op. cit.*, V, pp. 434-436, Davignon aan Spaak, 17.11.1939.

64. A.K.P., Secretariaat Leopold III, nr. XVA / 14, brief van koning Leopold aan Spaak, 23.11.1939. Deze grote eensgezindheid die tussen koning Leopold en Davignon heerste, leidde wel eens tot „toestanden”. Zo gaf Charles d'Ydewalle ooit te kennen dat „Davignon in Berlijn beweert de politiek van de koning te voeren”. Toen Davignon dit via Capelle ter ore

Dit wil niet zeggen dat Davignon of de koning zich illusies maakten omtrent de bedoelingen van het Duitse Rijk of meenden dat België door een strikte naleving van de neutraliteitspolitiek, met een absolute zekerheid buiten het krijgsgewoel zou kunnen blijven. Integendeel zelfs. Eens zei Davignon aan Capelle: „Door de onafhankelijkheidspolitiek krachtig door te voeren, hebben wij één kans op duizend om aan een oorlog te ontkomen”. Beiden waren ze er echter wel van overtuigd dat die ene kans niet verspeeld mocht worden. „Je sais de très bonne source que les effectifs allemands grossissent de jour en jour à nos frontières et les dénégations de Berlin à ce sujet donnent à réfléchir”, schreef Davignon op 6 februari 1940 aan Van Zuylen. „Mais malgré tout, nous jouerons le jeu jusqu'au bout, non par peur car on fera le nécessaire pour parer le pire, mais parce qu'en face de cette effroyable chose qu'est la guerre, nous voulous pouvoir nous rendre le témoignage que nous avons tout tenté pour l'éviter”⁶⁵.

9. BESLUIT

Aan de eierdans van de Belgische diplomaten en politici kwam abrupt een einde toen op 10 mei 1940 Duitse troepen België binnenvielen. In een memorandum dat von Ribbentrop die nacht aan Davignon overhandigde, wees het Duitse Rijk erop dat het zich genoodzaakt zag de verdediging van België en Nederland gewapenderhand op zich te nemen, aangezien Engeland en Frankrijk op het punt stonden Duitsland via Belgisch en Nederlands grondgebied aan te vallen. Overigens werden beide kleine landen ervan beschuldigd dat ze hun neutraliteitspolitiek niet strikt genoeg nageleefd hadden. Hun pers had zeer eenzijdig positie gekozen tegen Duitsland, hun troepen waren geconcentreerd voor de Duitse grens terwijl de grens met Frankrijk quasi-onbewaakt was, enz.⁶⁶.

Nochtans moet men er zich voor hoeden de Duits-Belgische betrekkingen in de dertiger jaren teveel vanuit het perspectief van mei 1940 en de fatale wending die zij toen namen, te beschouwen. Hoewel zij aan ups en downs onderhevig waren, kunnen de Duits-Belgische diplomatieke betrekkingen tijdens de jaren 1936-1940 im-

kwam, barstte hij in woede uit: „Où Diable a-t-il cherché que je répète à Berlin que „je fais la politique du Roi”! Tout mon effort au contraire est de persuader les Alliés que Roi et Gouvernement ne font qu'un dans leur accord sur la politique extérieure”. A.K.P., Secretariaat Leopold III, nr. XV A / 17, brief van Le Tellier aan Capelle, 27.2.1940 en brief van Davignon aan Capelle, 7.3.1940.

65. A.M.B.Z., 11.179, Persoonlijke brief van Davignon aan Van Zuylen, 6.2.1940.

66. C. DE VISSCHER, F. VAN LANGENHOVE, *op. cit.*, V, pp. 509-515, Davignon aan Spaak, 10.5.1940.

mers — zoniet als hartelijk — dan toch als „normaal” gekenschetst worden. De Duitse waarborgverklaring van oktober 1937 en de verheffing van de gezantschappen tot ambassades in het najaar van 1938 zijn wellicht de sprekendste getuigenissen van de aanzienlijke verbetering die in de Duits-Belgische relaties in vergelijking met de periode vlak na de eerste wereldoorlog, intrad.

Eén en ander hield ontegensprekelijk verband met de buitenlandse politiek die België in deze periode voerde. De onafhankelijkheidspolitiek werd in het Duitse Rijk met tevredenheid onthaald omdat het Duitse Rijk er onrechtstreeks door in staat was „orde op zaken” te stellen in het oosten zonder dat zich al te veel zorgen over zijn westgrenzen te moeten maken.